

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.21.2.163-167>

Janez Orešnik

Prvi prevodi Homerja v islandščino (1820–1855)

Po naselitvi nekaterih obrežij otoka Islandije so izobraženi (najbrž predvsem politični oporečniki iz vrst norveškega plemstva) zapolnjevali vsakoletna temna polletja (»večno noč«) s pisanjem (takrat na pergament). Ovekovčili so mitološka besedila (največ je bilo pesmi), ki so jih bile germanske jezikovne skupnosti ohranile iz pragermanskega obdobja, nato začeli zapisovati kroniko (zgodovino) svojih družin in druge vsebine (oboje največkrat imenovano »saga«). Pomudili se bomo samo pri staroislandskem izvirnem pesništvu, ki se je prav razbohotilo v več smereh, pri čemer je ohranilo in dalje razvijalo izključno aliteracijski verz, prav tako podedovan iz pragermanskega obdobja (zato vsaj delno izpričan v vseh starih germanskih jezikovnih skupnostih; zlasti znana je staroangleška pesnitev *Bēowulf* (okoli 3182 verzov)). A zunaj Islandije so aliteracijsko poezijo kmalu zamenjali bolj južne oblike pesniškega izražanja.

Opisati aliteracijsko pesništvo v islandski izvedbi je zapleteno. Omejujem se na najnujnejše in v tej zvezi tudi na prvotno. Vse besede jezika so naglašene na prvem zlogu (še dandanes); prim. naše = Gregorčičevo *védra víšnjevost* (višáv). Verz je sestavljen iz po dveh stičnih polverzov, navadno imenovanih a in b. V polverzu a se vsebinsko izraziti besedi začenjata z enakim soglasnikom. V polverzu b pa se le ena vsebinsko izrazita beseda začinja z enakim soglasnikom kot aliterirajoči besedi v polverzu a. Zapleti (tu niso razloženi) so v sklopu *s + p/t/k* in pri samoglasnikih. V resnici je bil sistem že v srednjem veku precej širši (prvi učbenik islandskega aliteracijskega pesništva je iz okoli 1270!) in je v rabi še vedno, celo v priložnostnih stihih, ki jih pisci nekrologov spesnijo za svoj zapis o nedavno preminuli osebi.

Od druge polovice 17. stoletja so vznikali tudi islandski prevodi tujih stvaritev v vezani besedi, zlasti tistih s protestantsko usmeritvijo. Zgodaj so se lotili Miltonove epopeje *Paradise Lost* (»Izgubljeni raj«). Blankverz te angleške pesnitve so islandski prevajalci odklanjali, dopuščali so samo aliteracijskega.

Pri tem se je skotila nerodna zadrega, saj je bil Miltonov stih precej daljši od aliteracijskega. V slednjem je bila razdalja med enakimi aliteracijami (dve v okviru a-ja in ena v okviru b-ja) le majhna, da se je moglo zaznavati ujemanje med njimi, tudi kadar se je pesem podajala ustno. Miltonu so bili kos tako, da so vsak njegov verz razdelili na dva ali še več svojih polverzov. Zato je islandski prevod Milтона precej daljši od izvirnika. Podobno so domači stihotvorci ravnali, ko so iz nemščine prelivali zajetni Klopstockov ep *Der Messias* (»Mesija«), in v drugih primerih.

Po vrsti uspešnih prepesnitev so se čutili dolžne, da domačim bralcem približajo največjega pesnika sploh, Homerja.

Skromno vednost o Troji so hranili Islandčani že od druge polovice 13. stoletja. Vir jim je bil islandski prevod nekega latinskega besedila (širom znane, a nenatančnega in kratkega) o stari Troji; prevod so filologi pozneje naslovili *Trójumanna saga* (»Saga o prebivalcih Troje«).

O prevajanju Homerja se je gotovo največ razpravljalo na edini tedanji gimnaziji Islandije. (V tisti hiši je zdaj sedež predsednika države, blizu glavnega mesta Reykjavíka.) Pri pouku sta bila v ospredju klasična jezika, in ravnatelj gimnazije je bil prav takrat (v Prešernovem času!) po stroki teolog in klasični filolog Sveinbjörn Egilsson (1791–1852).

Za poglobitno tehnično oviro so šteli Homerjev heksameter. Tega so se Islandčani kot povsem tujega otepali. Z druge strani jim je bil tudi aliteracijski verz za nadvse cenjeni Iliado in Odisejo nekako okoren. Zadrega se je izšla v odločitvah, naj se epa prestavita v nevezano besedo.

Častno nalogo je prvi prevzel ravnatelj gimnazije. Najprej je deset let pripravljaj prevod Odiseje v prozo, a se še pred koncem tega opravila rajši posvetil Iliadi. Poročilo (iz peresa dijaka in pozneje odličnega islandskega zgodovinarja Melsteđa) pravi, da je po gimnaziji zavelo silno navdušenje, ko so se bili dijaki seznanili s še nekončanim rokopisom in res pretreseni ugotavljali, da je prevod enakovreden izvirniku. Islandsko pesniško izrazje (kovalo se je bilo nenehno že od srednjega veka) je premoglo ustrezne za domala vse Homerjevo besedje (za manjkajoče slovarske enote pa so iz domačih sestavin zlahka tvorili nove, zlasti zloženske), in ta okoliščina je Islandčane navdala s silnim ponosom. Prevod z naslovom *Ílíonskviða* (»Iliada«) je izšel kot knjiga v Reykjavíku leta 1855. (Glej na sliki 1 začetek prvega speva v tem prvotisku.)

Zaradi kakovosti prevoda kot prevoda in zaradi sijajne islandščine v njem se Iliada v prozi šteje za prelomnico v islandski književnosti, ne najmanj zato, ker je bilo med dijaki tistega časa več kasneje izvrstnih pesnikov, in ti so se v svojih stvaritvah v marsikaterem pogledu naslanjali na prvi prevod Iliade in sploh na prevode obeh epov.

Po prozni Iliadi se je ravnatelj Sveinbjörn Egilsson takoj vnovič posvetil Odiseji in jo v prozni obliki postopoma (med leti 1829 in 1840) objavljal v knjižicah z naslovom *Odysejfskviða*.

Po dodatnem premisleku so spoznali, da veliko spoštovanje do Homerja in njegove besedne umetnosti vendarle ne izključuje aliteracijskega verza. Zato je ravnatelj Sveinbjörn Egilsson po daljšem premoru začel prevajati Iliado še v vezano besedo, a je začeto prepesnitev dokončal in 1856 (pod naslovom *Ilíons-kvæði*) v Reykjavíku objavil njegov najmlajši sin Benedikt (Sveinbjarnarson) Gröndal (yngrid) (1826-1907). Gröndal je v stihe prevedel tudi Odisejo; prevod pod naslovom *Odyseifskvæði* je izšel v letih 1853-54 v Kopenhagnu. (Glej začetek prvega speva na sliki 2.)

DODATEK

ILÍONS-KVIÐA.

FYRSTI ÞÁTTUR.

Drepsóttin. Reiðin.

Kveð þú, gyðja, um hina fársfullu heiptarreíði *Akkils Pelcifssonar*, þá er olli *Akkeum* ótölulegra mannauna, og sendi til *Hadesar*-heims margar hraustar kappa-sálir, en lét sjálfa þá verða hundum og alls konar hræfuglum að herfángi, eptir það að þeir höfðu eitt sinn deilt og skilið ósáttir, herkonungurinn *Atreifsson* og hinn ágæti *Akkilles*. Svo varð fyrirætlan *Seifs* framgeing.

Hverr guðanna var það þá, er hleypti þeim saman, til að eigast við orðadeilu? Það var sonur *Letóar* og *Seifs*. Hann var reiður konúnginum, og lét koma skæða sótt í herbúðirnar, svo fólkið dó; var það fyrir þá sök, að *Atreifsson* hafði svívirt hofgoðann *Krýses*: því *Krýses* hafði komið til hinna fljótu skipa *Akkea*, og ætlaði að leysa út dóttur¹ sína; hafði hann með sér ógrynni fjár til útlausnar, og hèlt upp kórónu hins lángskeyta

¹ Hún lét *Astynoma*.

ILIÓNS-KVÆDI.

FYRSTA KVÍÐA.

KVEÐ þú, saunggyðja,
of sollna reiði
Akkilles, trúðlynds
Peleís arfa,
ríka ok raunsvára,
er hún rekka varp
öld akkneska
ok ótal raunnum.

2. Hverfði hún margra
hetja öndum
styrkra at stöðrum
stíllis draugheima,
en fur hauka hratt
ok hrævarga,
ok lágt lagði,
lofðunga kind.

3. Svá mundu ráð remmast
ragna fœður,
frá því er fyrst
sólnárungar
tvístir upp risu,
ok rómu hófu:
allvaldr alþjóðar
Atreís niðr,
ok at ógnum æfr
Akkilleifr.

p. I, 1-14.

4. Hverr mundi etja
öðlingum þeim
guð at grimmi
geira róstu?
Þat var sveigvaldr,
Seifi borinn,
ok Letóar
ljúfr arfi.

5. Relör varð hann ræsi,
ok í ræsis líði
sótt vakti svára,
en sjóttir dóu;
því at Atreís arfi
úvirðan hafði
Krýses, helgan
hörga gæti.

6. Gekk hann at gághröðum
græðis-vögnum,
ok leysa vildi
ina ljósu mey;
flutti fjöld meiðma
fagra, ómældra,
dýrrar lausnargjald
dóttur sinnar.

7. Hafði í höndum
höfuðsveiga
lofðungs Apollons

1

Slika 2: Začetek verznege prevoda Iliade

POVZETEK

V prvi polovici 18. stoletja je aliteracijski verz, to edino sredstvo islandskega domačega in prevedenega pesništva, preprečeval rabo heksametrov, celo Homerjevih. Odločili so se, da predstavijo oba epa v prozo, po ponovnem preudarku pa tudi v aliteracijski verz. Odgovorne naloge se je lotil Sveinbjörn Egilsson, tedanji ravnatelj edine gimnazije na Islandskem. Pripravil je prozno različico obeh epov in se posvetil prepesnjenju Iliade v verz; a končanje dela mu je preprečila smrt. Kot naslednji prevajalec Homerja je ravnatelj najmlajši sin Gröndal dokončal očetovo verzno Iliado in pripravil v verzih tudi celotno Odisejo.

SUMMARY

Early translations of Homer into Icelandic (1820-1855)

Before the translation of Homer into Icelandic had begun, the alliterative verse, this only vehicle of Icelandic domestic and translated poetry, precluded the option of using any hexameters, not even Homer's. The solution adopted for Homer was to recast his two epic poems in prose and, after a reconsideration, in alliterative verse as well. The responsible task was undertaken by Sveinbjörn Egilsson, then the rector of the only secondary school on Iceland. He prepared the prose versions of both epic poems, and began to translate the *Iliad* into verse; however, he died before concluding his work. As the next translator of Homer, the rector's youngest son Gröndal completed his father's verse *Iliad* as well as recast, in verse, the complete *Odyssey*.